

[Justitsministeren.]

periode burde de være der. Men jeg anerkender, at der er et problem, og jeg tror, det er rigtigt, at vi diskuterer det i udvalget og eventuelt nedfælder noget herom i en bekendtgørelse.

Såvel det ærede medlem hr. Thestrup som det ærede medlem hr. Herluf Rasmussen fandt det lidt betænkeligt, at grundlisteudvalgene fremover kun skulle bestå af 3 medlemmer valgt af kommunalbestyrelsen — der er jo særlige regler for København, men det andet skulle være hovedreglen. Det ærede medlem hr. Rimstad var inde på det samme og gav navnlig udtryk for frygt for, at kommunalbestyrelsen kunne forfalde til alene at udpege partifæller. Jeg kan ikke helt dele den bekymring, de 3 ærede medlemmer har givet udtryk for. Jeg tror ikke, at dette er en sag, hvor man anlægger udpræget politiske synspunkter, og jeg tror, al erfaring har lært os, at man ikke kan påvise, at det, at man har haft dette upolitiske element, har haft afgørende betydning for at hindre en i denne henseende ulykkelig udvikling. Men det er klart, at også her står vi over for et spørgsmål, som vi må snakke om i udvalget.

Det spørgsmål, det ærede medlem hr. Thestrup rejste om befordringsgodtgørelse til stævningsmænd, er jeg særdeles villig til at diskutere med det ærede medlem i udvalget, og de principielle betragtninger, det ærede medlem sluttede med vedrørende nævningsager overhovedet, kan jeg i enhver henseende dele.

Til det ærede medlem hr. Kirkegaard retter jeg en tak for den principielle tilslutning, det ærede medlem gav, og det samme gælder jo det ærede medlem hr. Herluf Rasmussen. Men jeg er klar over, at vi kommer til at diskutere spørgsmålet om grundlisteudvalgene temmelig indgående.

Også det ærede medlem hr. Rimstad retter jeg en tak til. Det ærede medlem nævnte et problem vedrørende § 832. Det har jeg ikke været opmærksom på, men det skal blive undersøgt og klarlagt inden anden behandling; og hvad det ærede medlems bemærkninger om § 905, stk. 1, angår, kan jeg sige, at ændringsforslag herom vil blive stillet inden anden behandling.

Jeg takker i det hele for tilslutningen.

Hermed sluttede forhandlingen.

Lovforslagets overgang til anden behandling vedtoges uden afstemning.

K. Axel Nielsen: Jeg foreslår, at lovforslaget henvises til et udvalg på 17 medlemmer.

Uden forhandling eller afstemning vedtoges dette forslag.

Den næste sag på dagsordenen var:

Første behandling af forslag til lov om ændring i lov om landbrugsejendomme.

(Lovforslaget findes i tillæg A. sp. 1531, fremsættelsen i tidenden sp. 3592).

Lovforslaget sattes til forhandling.

Teichert: Efter udsendelsen af landbo-kommissionsbetænkningens første del og efter fremsættelsen af nærværende lovforslag er der blevet behagelig ro om kommissionens arbejde. Der var efter min mening også alt for mange, der talte alt for meget om noget, de kendte for lidt til. Den, der virkelig ved, hvor skoen trykker, den indeklemte husmand, har holdt sig i ro, men det var alligevel let at få øje på de ønsker, man nærede fra Landboforeningernes og Tolvmandsforeningernes side: nu skulle der skabes mulighed for fri spekulation med de små ejendomme, hvis landbrugsforpligtelse man ønskede slettet ved omkring de 5 eller 7 ha. Ejeren, mente man, burde så have lov til at sælge jorden til den højstbydende. Det er let at se, hvor den ville havne.

Denne tendens er mit parti ikke interesseret i at fremme. Vi erkender nødvendigheden af en ordening, der giver lettere adgang til nedlægning af de mindste og mest uhensigtsmæssige landbrugsejendomme, når det kan ske i forbindelse med en nødvendig og fornuftig udvidelse af en eller flere mindre ejendomme, som der er god mening i at bevare fremover. Vi er i socialdemokratiet meget stærkt interesseret i, at de ejendomme, der bliver tale om at sammenlægge, ikke sammenlægges i flæng, men at

[Teichert.]

der tages hensyn til arronderingen. Den ændring, der nu foreslås, burde tilgodese den bedst mulige jordfordeling, og derfor er jeg meget tilfreds med, at kommunalbestyrelserne og statens jordlovsudvalg får mulighed for at bedømme de handler, der sker, og eventuelt være medvirkende til den ordning, der giver det tilsigtede resultat. Skal dette lovforslag resultere i en strukturændring, der giver kommende ejere bedre økonomiske vilkår, er betingelsen herfor den bedst mulige driftsenhed.

Jeg er den højtærede landbrugsminister taknemlig for forslaget om, at der fremover gives staten og kommunerne adgang til at erhverve ejendomme til nedlægning, når det under hensyn til byudviklingen er nødvendigt. At der også her vil være visse ting at rette sig efter, er så ligetil. Den samme mulighed gives private, der mangler plads til nye virksomheder og til udvidelse af de bestående. Man kan ikke i det ene øjeblik kalde på det private initiativ og i det næste lægge samme alle mulige hindringer i vejen. Der er mange kommuner, som husker det besvær, de tidligere har haft med at skaffe vederlagsjord i forbindelse med de handler, der nødvendigvis måtte foretages, hvis man ville varetage byens og offentlighedens interesser på forsvarlig måde.

Det helt nye i lovforslaget er den foreslåede § 19, stk. 1, om hovedparcellens mindstestørrelse. Det er vel nok den ændring, der har været talt mest om, selv om dette forslag slet ikke har noget at gøre med spørgsmålet om, hvor store de nyoprettede statshusmandsbrug bør være. Her drejer det sig omtrent om en fordobling af hovedparcellens størrelse på et hidtil ukendt vurderingsgrundlag. De i henhold til skrivelse af 7. november 1949 nedsatte jordboniteringskommissioner er jo endnu ikke færdige med ansættelsen af prøvetakster, men jeg har forstået, at den højtærede landbrugsminister ikke nærer nogen betænkelighed ved at gennemføre den foreslåede ordning, så det kan vi også være med til ud fra den betragtning, at den foretagne prøvebonitering er gennemført meget samvittighedsfuldt og skulle være det bedst mulige grundlag for den kommende grundværdiansættelse.

Så kan man spørge, om denne fordobling af hovedparcellstørrelsen er nødvendig. Det er den efter min mening. Vi oplever gang på gang, at der ved salg af ejendomme ikke kan opnås en efter sælgerens mening tilstrækkelig stor udbetaling. For at få handelen til at glide lettere beholder sælgeren et areal af en bestemt størrelse som frijord til fri disposition. Dette kan samfundet ikke være interesseret i og køberen af ejendommen da slet ikke. Denne fremgangsmåde bliver der ved den foreslåede ordning i mange tilfælde sat en stopper for, og det er på høje tid, det sker.

Der er imidlertid én ting, som jeg endnu ikke er helt klar over virkningen af, og det er, hvordan man skal forstå ordene om, at man ved beregningen af hovedparcellens størrelse ikke kan medtage arealer med takster under 20, der betragtes som liggende under dyrkningsgrænsen. Vil det sige, at ejeren af en ejendom på 26 ha eller mindre med arealer af den omhandlede bonitet frit kan sælge disse arealer, der i mange tilfælde kan være særdeles værdifulde som sommerhusgrunde, kun med den begrænsning, som naturfredningsloven giver? Hvis det ikke er muligt at svare konkret på dette spørgsmål lige i øjeblikket, vil det være nødvendigt at få det præciseret i det udvalg, der vil blive foreslået nedsat.

Der er en del landmænd, der er bekymret over sammenlægningsgrænsen og mener, at der må være større spillerum og ikke den skarpe afgrænsning, som foreslås i § 25. Jeg må erklære mig helt enig med landbrugsministeren i den betragtning, at der må være både en bundgrænse og en overgrænse for sammenlægningsmuligheden. I det ene tilfælde vil en ejendom, der ved en sammenlægning ikke kommer over de 5 ha god jord, ved første lejlighed kunne nedlægges, når en supplerer af en naboejendom er muligjort ved ejerskifte eller ved generationsskifte. På den anden side vil en ejendom, der opsuppleres til over hovedparcellens mindstestørrelse, frit kunne frastykke det overskydende areal. Det er dette, man må sikre sig imod i videst muligt omfang.

De her foreslåede ændringer i loven om landbrugsejendomme er kun et lille afsnit af den arbejdsopgave, der er tildelt landbo-kommissionen, men det er et vigtigt lov-

[Teichert.]

forslag under hensyn til den udvikling, vi er inde i. Det er også vigtigt at understrege landbokommissionens enighed om den opfattelse, at man ikke mener at have fundet de vises sten, men en mulighed for på frivillig basis at finde en brugelig vej frem til en brugsstørrelse, som har større chancer for at klare sig end mange af de alt for små ejendomme, og at man derfor forudsætter en revision af loven om 5 år.

Jeg beklager, at kommissionen ikke er nået videre i arbejdet. Det ville have været af stor betydning, om spørgsmålet om finansiering af jordkøb og modernisering af ejendomme var afklaret og kunne have været taget med i det foreliggende lovforslag. Det har vist sig ugørligt. Nu må man se at klare sig med de muligheder, der ligger i udlånsloven, som lige er vedtaget. Et andet spørgsmål, som det er nødvendigt at få løst, er de frie jorder og de problemer, som knytter sig til disse.

Den højtærede landbrugsminister har lovet at holde landbokommissionen i arbejde. Det takker jeg for og tilsiger mit partis støtte til gennemførelse af det foreliggende lovforslag.

Niels Eriksen: Jeg er tilfreds med, at landbrugsministeren nu har fremsat dette lovforslag om ændring i loven om landbrugsejendomme. Jeg havde gerne set også et lovforslag om ændring af statshusmandsloven, så at denne lov kunne komme i mere harmoni med det foreliggende lovforslag.

Nødvendigheden af at ændre den bestående landbrugslovgivning i retning af øgede muligheder for sammenlægning af mindre landbrug er vist indlysende for alle, selv om nogle har svært ved at fravige én gang anlagte synspunkter, som udviklingen er løbet fra. Det er ikke med glæde, vi må konstatere, at der formentlig fremover bliver færre landbrugsbedrifter, færre landbohjem med gode, sunde opvækstbetingelser for børn og unge. Men jeg vil gerne påpege, at der ikke i lovforslaget er tale om nogen

form for tvangsnedlægning af landbrugsejendomme. Man får efter lovforslaget mulighed for på frivillig basis at sammenlægge brug, hvis man ønsker det. Jeg lægger betydelig vægt på, at det er frivilligt. Vi må også konstatere, at udviklingen, som vi oplever, ændrer mulighederne for at producere lige rationelt inden for de forskellige brugsstørrelser. Hvor der før var hånd- og hestearbejde, er der nu maskiner og traktorer, og den enkelte mand får ved denne hjælp mulighed for at overkomme betydelig mere. Men de moderne tekniske hjælpemidler er dyre. Derfor er det nødvendigt med større arealer til de enkelte brug for at få en passende udnyttelsesgrad. Man må vel også se i øjnene, at vi fremover ikke på samme måde som tidligere i ønsket omfang kan forædle indført korn til animalske levnedsmidler. Også derfor er det nødvendigt med en passende kornproduktion på de enkelte brug; så også af den grund må de små brug være noget større.

Landbokommissionen af 1960 er jo foreløbig ikke nået så forfærdelig langt med arbejdet, og når den ikke er nået langt, tror jeg det skyldes, at man føler sig på meget usikker grund med hensyn til at give anvisning på den fremtidige landbrugsstruktur. De senere års meget dårlige afkastning til erhvervet, vort eventuelle medlemskab af fællesmarkedet — hvor vi endnu ikke med bare nogen sikkerhed kan se, hvordan vore muligheder bliver — den voldsomme afgang af unge fra erhvervet og meget andet er ting, som nok kan give anledning til alvorlige overvejelser.

Det foreliggende lovforslag er jo identisk med forslaget i den første betænkning fra landbokommissionen, et forslag, hvorom hele kommissionen — det vil sige alle landbrugets repræsentanter, både for de store og de små brug, embedsmænd og andre og alle politiske repræsentanter bortset fra et par enkelte — er blevet enig. Når enighed er opnået, skyldes det vel i særlig grad, at der nu engang er tradition for her hos os, at vi løser vor landbrugslovgivning på et

[Niels Eriksen.]

meget bredt grundlag, og det vil jeg håbe vi også kan gøre fremover. Derfor har synspunkterne bøjet sig mod hinanden, og ud fra mit synspunkt er lovforslaget i alt fald et skridt i den rigtige retning.

Jeg skal ikke gå meget i enkeltheder angående lovforslaget. Dysterne er jo ud-kæmpet i kommissionen, og kommissionsbetænkningen er omdelt til samtlige tingets medlemmer; den giver fyldige oplysninger.

Lovforslaget drejer sig jo som alt sagt i særlig grad om sammenlægning af mindre landbrug og om muligheden for at gøre dette på frivillig basis inden for visse grænser uden indblanding fra det offentlige. Det er jo egentlig historisk skelsættende, at man nu erkender, at det er sammenlægning og ikke udstykning, det drejer sig om. Spørgsmålet er så, om man er gået vidt nok. Ejendomsstørrelserne er jo meget forskellige landet over, og for mig er det væsentligt, at man, hvor forholdene tilsiger det, frit kan sammenlægge brug, som man ikke mener enkeltvis er rentable. Jeg ønsker derfor sammenlægningsgrænsen noget højere end angivet i lovforslaget. Jeg ønsker også, at grænsen på 65 000 kr.s grundbeløb for de ejendomme, der kan suppleres med jord, hæves. Der kan meget vel være tilfælde, hvor supplerer over denne grænse er det mest rationelle under de givne forhold.

Jeg kunne også ønske, at hovedparcelernes mindstestørrelse, d. v. s. udstykningsgrænsen, bliver hævet noget, således at man ikke får mulighed for at nedbringe bestående landbrugsejendomme til efter min mening for små brug.

Jeg vil gerne udtale min tilfredshed med, at vi nu får en ny boniteringsskala. Det har, synes jeg, været hårdt tiltrængt, og jeg tror, det vil give betydelig større sikkerhed i disse forhold.

Det er jo statens jordlovsudvalg, der administrerer denne lovgivning, og jeg har indtryk af, at der hertil er knyttet et endog meget betydeligt administrationsapparat. Den væsentligste del af jordlovsudvalgets arbejde har vel været udstykningen. Nu går det den anden vej. Spørgsmålet er derfor, om ikke hele denne administration kan forenkles meget betydeligt. Jeg føler mig heller ikke overbevist om, at den stærke politiske repræsentation i jordlovsudvalget er

det rigtige, det giver ikke altid ensartede indstillinger. Under kommissionsarbejdet rejstes spørgsmålet om oprettelse af landbrugsnævn til varetagelse af en del af de opgaver, som jordlovsudvalget har, og jeg vil gerne have disse ting nærmere drøftet under det kommende udvalgsarbejde.

En række spørgsmål, som vedrører dette lovforslag, har landbokommissionen desværre ikke endnu fået taget stilling til. Jeg kan nævne de frie jorders stilling, finansieringsmulighederne, forpagtningsforholdene, landbrugsforpligtelsens omfang og ikke mindst spørgsmålet om samdrift af landbrugsejendomme. Det sidste kan meget hurtigt blive aktuelt, både fordi der måske hurtigt kan blive for få landmænd til at drive de bestående brug, og fordi det i mange tilfælde kan være rationelt med samdrift.

Efter min opfattelse er lovforslaget et brudstykke af et mønster, og af den grund er jeg meget betænkelig ved, at landbrugsloven først skal optages til revision om 5 år. Jeg tror, det ville være mere hensigtsmæssigt at begrænse dens løbetid til f. eks. 2 år: Udviklingen skrider hurtigt i vore dage. Vi har hidtil i vor landbrugslovgivning koncentreret os om at skaffe plads til de flest mulige på Danmarks jord. Den tid er nu forbi. Bedre indtjeningsmuligheder inden for andre erhverv frister de unge til at forlade landbruget. Det, det drejer sig om, er derfor, at lovgivningen ikke lægger for snærende bånd på erhvervet, men giver det mulighed for selv at finde den struktur, der kan give dets udøvere et passende udkomme og præstere den produktion, der er til gavn ikke alene for den enkelte, men for hele vort samfund.

Jeg skal med disse bemærkninger tilsige mit partis medvirken til en velvillig behandling af lovforslaget i et udvalg.

H. C. Toft: Det forslag til ændring af landbrugsloven, som den højtærede landbrugsminister her har fremsat for folketinget, er som nævnt identisk med de ændringer, som landbokommissionens første betænkning indeholder forslag om.

Som medlem af landbokommissionen har jeg allerede haft forslagene forelagt og taget stilling til dem. I en mindretalsudtalelse

[H. C. Toft.]

i kommissionsbetænkningen har jeg kort præciseret min stilling til det, det store flertal i kommissionen fandt det ville være rigtigt at ændre, ligesom jeg i denne udtalelse også har præciseret, at jeg mente, man burde gå videre i retning af større, frivillig bevægelighed inden for landbruget som helhed med hensyn til arealomlægning.

Her ved lovforslagets første behandling finder jeg det rigtigt lidt mere udtømmende at præcisere det konservative folkepartis synspunkter vedrørende jordlovgivningen og de af ministeren foreslåede ændringer i loven om landbrugsejendomme.

I visse kredse — det er også nævnt i dag — er kommissionens indstilling til lovgivningsmagten gjort op som noget epokegørende, ja, som noget nærmest historisk. Når man har kunnet henfalde til så kraftige udtryk, tror jeg ikke det kan begrundes med de realiteter, der indeholdes i lovforslaget, men måske nok med den tendens, der gives udtryk for, nemlig at der nu tales mere om sammenlægning og mindre om udstykning; men dog er det således, at flertallet for ganske kort tid siden lovgav — stadig væk lovgav — med udstykning for øje, hvor mærkeligt det end lyder.

I årene indtil 1957 støttede det konservative folkeparti den jordpolitik, der førtes med oprettelse af statshusmandsbrug, idet det var vort ønske at medvirke til en befolkningspolitik, der bidrog til at skabe mange selvstændige bedrifter og arbejdspladser, således at der kunne blive et godt grundlag for en familie at arbejde på, et godt og solidt grundlag også for vort samfund, samt en lykkelig tilværelse for den opvoksende slægt.

Den udvikling, der i 1957 allerede tydeligt var i gang med stærkt tiltagende vækst i vandringer fra land til by, den stærke tekniske udvikling, gjorde det muligt for den enkelte landmand at skabe en meget stor produktion, som også var nødvendig, hvis hans økonomi skulle komme nogenlunde i orden. Det gjorde det klart for det konservative folkeparti, at jordlovgivningen måtte ændres. Siden da har vi virket for, at vor jordlovgivning kunne komme mere i overensstemmelse med udviklingen, at det behov, de mindre landbrugere havde for ændringer i jordlovene, blev tilgodeset,

og at udstykningen blev bragt til standsning bortset fra enkelte specielle tilfælde.

Da vi dengang fremførte vore synspunkter, blev de afvist af alle partier her i folketinget. Siden har flere og flere nærmet sig vore synspunkter, men man har ikke rigtigt villet erkende udviklingen og drage konsekvenserne heraf ved at ændre landbrugsloven og statshusmandsloven og den dertil hørende udlånslov. Man bevilgede fra alle de øvrige partiers side stadig midler til oprettelse af nye statshusmandsbrug, men det blev dog muligt at gøre disse en kende større.

Når jeg ikke har kunnet følge landbokommissionens flertalsindstilling, er grunden den, at det skridt, som dette flertal tager, og som landbrugsministeren følger, er alt for lille. Det er kun småtrin, selv under hensyn til at indstillingen går ud på, at lovgivningen skal optages til revision i løbet af 5 år. Der burde bære åbnet adgang for en friere bevægelighed inden for landbruget som helhed med hensyn til arealomlægninger.

Her i folketinget stillede det konservative folkeparti under forårets landbrugsforhandlinger forslag om ophævelse af landbrugsforpligtelsen for de mindste landbrugsejendomme; den samme stilling har jeg taget i landbokommissionen, og det konservative folkepartis stilling i folketinget ligger i dag på samme linje. Vi ønsker at fritage alle mindre ejendomme på op til 5 ha af den bedste jord for landbrugsforpligtelsen, hvis ejerne af disse fremsætter ønske herom. Derved åbnes der en fri adgang til for ejendomsbesidderne at sælge og også muligvis få en højere pris, end de ellers ville kunne opnå i et marked, hvor der er få eller ingen købere til disse mindre brug.

Landbrugsministerens forslag åbner kun fri adgang til nedlægning af et sådant brug, hvis der er en anden nærliggende ejendom på ikke over 7 ha af den bedste jord, der ønsker at overtage den; hvis det ikke er tilfældet, sættes den mindre ejendom på 5 ha i en klemme, såfremt der ikke er en køber til den som selvstændig ejendom, og dette er jo ikke meget sandsynligt i vore dage. Derfor ønsker jeg den nævnte friere stilling for de små brug, så de derigennem får flere salgsmuligheder og derved mulighed for at opnå en større pris. Men samtidig

[H. C. Toff.]

med at vi ønsker den friere adgang til salg af ejendomme under 5 ha af den bedste jord, har jeg også givet udtryk for, at vi gerne ville medvirke til, at andre mindre ejendomme fik en fortrinsstilling ved salget, hvis de ville betale samme pris, som ejeren af en anden, næreliggende ejendom ville give for den, og betinget af, at der efter sammenlægningen ville kunne skabes en ejendom på mellem 10 og 20 ha af den bedste jord. Med andre ord, ejere af ejendomme, der efter sammenlægningen havde mindst 10 ha og højst 20 ha, ville da få en fortrinsret fremfor ejerne af større ejendomme.

Ved landbrugsforpligtelsens bortfald åbnes der fuld frihed i tilrettelæggelsen af driften, herunder ret til bortleje af hele eller dele af arealet og ret til fri indretning af bygningerne. Den ældre medborger kan frit sælge jorden og blive boende i det hus, hvor han har øvet sin livsgerning, og hvor børnene er vokset op, hvis han ønsker det. Den yngre ejer kunne lettere sælge ejendommen — måske afstå bygningerne til en anden, måske til en lønmodtager, jorden kunne bortsælges til en anden ejendom, og ved denne mere liberale politik kunne han opnå en større pris, så han fik flere midler til at erhverve en større ejendom for.

Det her fremførte er bevæggrundene for den jordpolitik, vi har ført, som jeg mener er i overensstemmelse med tidens udvikling, og som vil være sammenfaldende med de ønsker, mange mindre jordbrugere har i dag — ikke mindst de, der på nuværende tidspunkt eller i den nærmeste fremtid ønsker at afstå deres bedrifter og ikke kan finde købere til dem. Det er et frivilligheds princip, der arbejdes med: ingen, som ikke ønsker det, skal have landbrugsforpligtelsen fjernet fra ejendommen; ingen, som ønsker at bevare den mindre ejendom, som den er, skal på nogen måde forhindres deri.

Mange vil måske have fået den opfattelse — det er mit indtryk — at så frie muligheder åbnedes der gennem den betænkning, som landbokommissionens flertal afgav, men sådan er det ikke. Flertallets indstilling og ministerens forslag går ud på dette, at ejendomme under 5 ha af den bedste jord kan sammenlægges med en anden mindre ejendom, når der efter sammenlægningen ikke bliver over 12 ha af den bedste jord,

dog under særlige omstændigheder op til 15 ha. Når man vil fastlægge en grænse, så er denne for snæver; man burde i det mindste være gået op til 20 ha som den frie sammenlægningsgrænse. De regler, man har fastsat, er jo næsten ikke mere vidtgående end dem, der er mulighed for at oprette et statshusmandsbrug efter i dag, idet der i statshusmandslovens § 58 gives adgang til, at en mindre ejendom kan sammenlægges med en anden ejendom, når den efter sammenlægningen ikke bliver over 15 ha middelgod jord, uanset hvad der stod i landbrugsloven, som nu ændres. Det vil vist heraf fremgå, at det ikke er den store historiske begivenhed, man kan læse i landbokommissionens betænkning; der er næsten kun tale om en ajourføring af den lovgivning, folketinget gennemførte for 2 år siden ved ændring af statshusmandsloven.

Det andet forslag til ændring, ministeren stiller i overensstemmelse med flertallets indstilling, drejer sig om hovedparcellers mindstestørrelse, hvilket vil sige mindstestørrelsen, en ejendom kan nedstykkes til uden særlig tilladelse. Her har man sat grænsen til 15 ha af den bedste jord. Den efterspørgsel efter statshusmandsbrug, der har været i de seneste år — den har år for år været faldende, og der har i de seneste år end ikke været 100 årlig, der ønskede at erhverve en sådan ejendom med op til 15 ha middelgod jord — er udtryk for, at denne størrelse på en ejendom ikke er eftertragtet på grund af det lille areal, for lånebetingelserne er jo favorable. Det må på denne baggrund være forkeret undtagen i særlige tilfælde at udstykke en ejendom til denne brugsstørrelse. Nedstykningsgrænsen burde være sat højere, og de større ejendomme burde ikke uden under særlige omstændigheder kunne nedstykkes med mere end en fjerdedel af deres nuværende areal.

Vi har gennemlevet adskillige årtier, hvor jordlovgivningen i Danmark tilstræbte at skabe mange selvstændige virksomheder; men vi må nu med den tekniske udvikling, der er i fuld gang, erkende, at alt er undergivet forandringens ubønhørlige lov. Det er ikke muligt med baggrund i følelser og ideelle tanker at fastholde en lovgivning med dette mål. Vi må forandre, gøre det muligt, for at det grundlæggende erhverv i

[H. C. Toft.]

Danmark skal kunne klare sig og få eksistensmuligheder af en sådan art, at der bliver mulighed for et udkomme på linje med andre befolkningsgrupper.

De små brug i Danmark er større end de hundredtusinder af småbrug, der er i det øvrige Europa. Det er en af grundene til, at det danske landbrug har kunnet være førende, idet de mindste brug i Danmark har haft en sådan størrelse, at det har været muligt på disse brug at få et udkomme, der var tilfredsstillende. Skal det fortsat være sådan, må man i vore dage, hvor teknikken gør det muligt for en mand og hans familie at præstere en langt større produktion, åbne adgang for en tilpasning i brugsstørrelserne. Vore jordlove må ikke forhindre en sådan udvikling; men det vil de stadig gøre, hvis man bliver stående ved de småtrin, der nu tages i landbrugsloven. Under frivillighedens muligheder, under selvvalgets muligheder, burde der være givet en større fri adgang til nedlægnings og sammenlægning af ejendomme.

I andre europæiske lande går bestræbelserne i samme retning som hos os. Skal vi bevare forspringet for den danske bondestand, må vi i højere grad gennem frivillige sammenlægninger øge mulighederne for, at danske landbrug kan få en sådan mindstestørrelse, at der også ved udnyttelse af nutidens muligheder vil være et eksistensgrundlag i de mindste brugsstørrelser, vi nu skal medvirke til at skabe.

Denne politik er i overensstemmelse med det, udviklingen kræver. Det er en politik, der også må tale til de mange mindre jordbrugere, og jeg tror, det er en politik, som om føje tid vil blive flertallets politik også i Danmark.

Vi mener, at det skridt, det er påkrævet at tage i dag, må være, at man fritager landbrugsejendomme på under 5 ha af bedste jord for landbrugsforpligtelsen, hvis de pågældende ejere ønsker det; endvidere, at der bør gives fri adgang til sammenlægning af ejendomme, der efter sammenlægningen ikke udgør mere end 20 ha af den bedste jord, når de ligger nær ved hinanden.

Jeg kunne ønske at rette et spørgsmål til den højtærede landbrugsminister. Hvad er ministerens motivering for, at grænsen netop

skal sættes ved 5 ha, for at en ejendom skal kunne sammenlægges med en anden, og hvad er motiveringen for, at højeste sammenlægningsgrænse er 12 ha af bedste jord, under særlige omstændigheder 15 ha? Hvorfor, højtærede landbrugsminister, skal 2 ejendomme på f. eks. hver 6 ha ikke kunne sammenlægges, når en ejendom på 5 ha og en på 7 ha kan sammenlægges? Hvad skal den mindre landbruger gøre for at komme af med sin ejendom, hvis den er lille nok til at nedlægges, men ingen i nærheden har en sådan størrelse, at den pågældende ejer må få den som tillægsjord? Skal han stavnsbindes? Skal han økonomisk ødelægges? Sådan vil det jo let gå for ham, da ejendommen vanskeligt kan finde en køber, der ønsker denne brugsstørrelse. Det er jo kun i ganske få tilfælde og under særlige omstændigheder, at en landmand vil erhverve en sådan ejendom i dag.

Jeg må erkende, at det forundrer mig, at man fra regeringens side har anset det for rigtigt på baggrund af den udvikling, som vel alle ser er i gang, at gå ind for en politik, der stavnsbinder mange medborgere og ødelægger deres økonomiske grundlag. De, der efter denne lovændring har en mindre ejendom, som de på grund af lovbestemmelserne ikke eller kun vanskeligt kan afhænde og til en forholdsvis mindre pris end den, der kunne opnås, hvis folketinget gennemførte et mere liberalt standpunkt end det, man her har stillet forslag om, er dårligt tjent dermed.

Vedrørende det vigtige spørgsmål om finansieringen ved sammenlægninger foreslår ministeren ingen ændringer, og jeg ved jo, at grunden dertil er, at man i landbokommissionen vil arbejde videre med dette spørgsmål. Jeg vil dog ikke undlade her at fremføre, at vi ikke mener, at bestemmelserne i udlånsloven vedrørende oprettelse af statshusmandsbrug m. m. bør danne grundlaget.

Vi ønsker fremfor de lange lån til en forholdsvis lav rente at medvirke til, at de, der har behov derfor — og det bliver jo langt fra alle — får en vis støtte til rationaliseringen, men således, at denne støtte skal være afhængig af landbrugets forrentningsprocent, landbrugets priser i forhold til landbrugets gældsbyrde. Denne støtte burde være begrænset til et kortere åremål og

[H. C. Toft.]

indeholde en bestemmelse om, at tilskuddet ville bortfalde ved ejerskifte.

Det er foranstaltninger, som, i særlig grad vil være nødvendige under det urimeligt høje renteniveau, vi har i Danmark i dag, et renteniveau, der med landbrugets afkastningsevne i dag i særlig grad rammer dette erhverv og vanskeliggør investeringer. Gennem kreditforeninger, hypotekforeninger, Landbrugets Realkreditfond og vore pengeinstitutter vil man kunne få den fornødne finansiering, og kunne i øvrigt landets renteniveau ved en fornuftig politik bringes ned i et rimeligt leje, ville så godt som alle sammenlægninger kunne finansieres uden statens støtte. Derfor er det en meget væsentlig opgave for landbrugsministeren at få løst — han står jo som leder af det ene regeringsparti. Jeg kan sige til den højtærede landbrugsminister, at en sænkning af renteniveauet tiltrænges i landbruget; det er der et stort behov for.

Da landbrugsministeren indtil videre, forstår jeg — og det vil vel sige, til landbokommissionen kommer med en ny betænkning — vil køre videre med udlånsloven, når det drejer sig om sammenlægninger, vil jeg henstille til landbrugsministeren at sørge for, at arbejdet specielt på dette område fremskyndes i landbokommissionen tillige med spørgsmålet om samdrift af ejendomme.

Med disse bemærkninger har jeg gerne villet fremføre, hvad vi tilsigter på disse områder. Vi vil tilstræbe at få tilslutning til vore synspunkter under udvalgsarbejdet, og derfor glædede det mig at høre det ærede medlem hr. Niels Eriksens tale, idet jeg deri mener at finde udtryk for, at det ærede medlem — om ikke helt så dog i nogen måde — deler de synspunkter, som det konservative folkeparti her har givet udtryk for. Det er jo muligt, at vi derefter kan forvente, at vi sammen under udvalgsarbejdet kan finde frem til løsninger, som vi mener vil være rimelige og rigtige. Jeg kan på baggrund af stillingen i de andre partier dog næppe forvente, at det, jeg har givet udtryk for, skulle kunne gennemføres; det kan jeg næppe gøre mig håb om; men tiden skal nok komme, da flere vil følge os. Hvorfor så ikke gå videre allerede nu fremfor at

fejlinvestere? Fejlinvesteringer er dyrt for vort samfund, men ikke mindre dyrt for den enkelte.

Axel Sørensen: Jeg skal på det radikale venstres vegne anbefale, at man gennemfører det foreliggende lovforslag. Jeg vil dog gerne fremsætte nogle bemærkninger om baggrunden for forslaget tilblivelse samt om det stærke røre, der i de senere år har været omkring udstykningen og de mindre landbrugs stilling.

Efter regeringens beslutning blev der i 1960 nedsat en landbokommission, som fik til opgave at undersøge vilkårene for dansk landbrug i såvel produktionsteknisk som økonomisk henseende med henblik på besidderforhold, ejendomsstørrelse, drifts- og prioriteringsform for derefter at afgive betænkning til landbrugsministeren indeholdende udkast til forslag om ændringer med henblik på en positiv løsning. De senere års udvikling og de krav, der produktionsteknisk møder os i landbruget, har bragt spørgsmålet om rent strukturelle ændringer ind i billedet, herunder hvilken brugsstørrelse man anser for den ideelle i dag. Jeg takker landbrugsministeren for ledelsen og for det opnåede resultat.

Men selv om landbokommissionens første betænkning, hvorpå det foreliggende lovforslag bygger, så godt som er afgivet i enighed, ved vi, at der både ude i landet og her i tinget hersker visse modsætninger med hensyn til, hvordan man ønsker jordfordelingsspørgsmålet løst, og hvilken jordlovgivning man ønsker gennemført, netop hvad angår brugsstørrelse, nedlægning og sammenlægning af landbrugsejendomme, hovedparcellernes størrelse og en moderniseret jordbonitering. Disse forskellige opfattelser giver sig ofte udslag i udtalelser, som fremkommer bl. a. i faglige og økonomiske forsamlinger, hvoraf dagspressen bringer referater. Det får mig til at bringe en udtalelse af slagteriernes formand, hr. Dons Christensen, som ved et møde for landbo ungdommen i Nordthy siger — jeg beder om den højtærede formands tilladelse til et kort citat —:

„. . . at en strukturændring inden for dansk landbrug er en af de få udveje, der endnu er tilbage, og at antallet af

[Axel Sørensen.]

landbrug bør nedsættes fra 196 000 til f. eks. 86 000 landbrug.“

En sådan reduktion vil betyde, at der ikke bliver noget landbrug under 30 ha, svarende til 54 tdr. land. Dons Christensen mente ifølge referat i Thisted Amtstidende, at den overskydende part af landbruget passende kunne gå til industrien. Nu er det jo så en forudsætning, at industrien kunne og ville aftage denne arbejdskraft og kunne sikre fuld og god beskæftigelse, når engang den nuværende højkonjunktur holder op. Ellers tror jeg at alle de landbrugere, der her bliver tale om, på det kraftigste ville protestere mod en sådan strukturændring.

I de mange udtalelser, der bliver fremført om, hvor dårligt det mindre landbrug har det, peger man ofte på, at størsteparten af de små jordbrugere tager arbejde som lønmodtagere ved siden af deres landbrug. Ifølge en opgørelse i Husmandshjemmet af 25. januar 1962 er der kun 3 pct. af de selvstændige landbrugere, der i 1960-61 har haft arbejde uden for landbruget. På grundlag af de selvangivelser, der foreligger nu, kan det oplyses, at 15 200 ejere af landbrugsejendomme, små og store, i 1960-61 har haft lønnet arbejde for andre. Omregnet til helårsarbejde svarer det til ca. 8 000, hvorfra man roligt kan fradrage 2 000 af de ganske små jordbrugere, som, fordi de kun har 2-5 tdr. land, altid har måttet søge arbejde uden for deres egen bedrift for at tjene et bidrag til opretholdelsen af hjemmet. De øvrige 12 000-13 000 har, så vidt det kan ses, taget arbejde uden for deres eget landbrug for at skaffe ekstra midler til investering i bygninger, inventar o. lign. for at kunne stå rustet til konkurrencen med den stigende produktion. Endvidere må man ikke glemme, at ikke så få af disse 12 000-13 000 har landbrug, der i størrelse ligger noget over et husmandsbrug og nogle af de brugsstørrelser, man her omtaler som dårligt stillet.

Det er ofte blevet hævdet, at en sammenlægning af de små brug er absolut nødvendig, for hvis vi kommer ind i fællesmarkedet, vil disse små brug være håbløse, så håbløse, at man ikke kan regne med muligheden af at kunne eksistere på dem. Men hvem ved noget om det? Fællesmarkedet udgør en ramme omkring medlemslandene,

men hvordan denne ramme endeligt bliver udfyldt set i forhold til landbrugets vilkår og forholdet indbyrdes mellem større og mindre brugsstørrelser, kan vist næppe nogen udtale sig med nogenlunde sikkerhed om i dag. Inden for fællesmarkedet — det skal endvidere nævnes — vil Danmark med sin nuværende struktur være et af de medlemslande, der har de færreste små landbrug. Ifølge en rapport fra OEEC er i Danmark under 14,5 pct. af alle landbrug under 5 ha, medens procenttallet i Sverige er 58,2, i Vesttyskland 56, i Holland 54,4, i Frankrig 35 og i England 37. Altså, på baggrund af, hvad jeg her har fremført, er der vel lige så store muligheder for vort landbrug som for andre lande.

I det foreliggende lovforslag er det to ting, det radikale venstre gerne vil fremhæve som værende af meget stor betydning. Det er for det første, at ingen kan fastslå, hvilken brugsstørrelse der fremover vil være den rigtige inden for dansk landbrug, og for det andet, at det er en frivillig ordning, om man vil sælge sit lille landbrug under 5 ha til sammenlægning med et andet lille landbrug, så de tilsammen ikke udgør over 12 ha god jord, for hvilken størrelse den frivillige ordning kan effektueres.

Vedrørende brugsstørrelsen vil jeg gerne sige, at de ganske små brug, skal vi sige fra 2 til 5 tdr. land, jo i sin tid blev oprettet ikke så meget for husmændenes skyld, men mere for at sikre og fastholde den fornødne arbejdskraft for de større landbrug. Det radikale venstre har principielt altid arbejdet for, at et landbrug, der skal beskæftige et par unge mennesker, ikke skal være så lille, at det kun udgør en halvdagsplads, men må have et jordtilliggende, der sammen med et dertil svarende husdyrbrug skaffer fuld beskæftigelse, uden at familien har en fornemmelse af at være overbebyrdet. Og her mener vi at et brug på 8-12 ha god jord vil lægge passende beslag på den arbejdskraft, familien kan præstere, og alligevel levne den tid til at deltage i det almene folkelige liv på enen.

Det radikale venstre tror, at denne anskuelse er rigtig i modsætning til den, der går ud på at gøre de mindre landbrug så store og så dyre, at de unge mennesker, der ønsker at blive landmænd, ingen mulig-

[Axel Sørensen.]

hed får for at sammenspare den egenkapitel, der forlanges for at komme i besiddelse af et landbrug. Og man kan vel næppe have formodning om, at nogle af dem her i det høje ting, der vil være med til at sammenlægge brugene og gøre dem større, også vil vise velvilje, når det gælder at skaffe de fornødne midler til den landboudom, som i så fald skal søge at erhverve de større brug.

Fra vort partis side vil vi altid anse det for en hovedopgave at være med til at gøre adgangen til landmandsgerningen mulig for dem, der ønsker det og er kvalificeret til det.

Jeg tror ikke, at de foreslåede ændringer vil betyde en revolution, hvorefter de 37 000 brug under 5 ha forsvinder inden for den nærmeste fremtid. Nej, der kan måske gå både en og to generationer, inden en overvejende del forsvinder, for at jorden kan anvendes til supplerer for andre små brug, det vil sige inden halvdelen forsvinder. Forholdet er jo i praksis dette, at mange af disse brug drives så godt og dygtigt, at ejerens selvangivelse godt kan tåle at lægges ved siden af den større landmands, hvad den skattepligtige indkomst angår.

Som det fremgår af den nye § 25, stk. 1, kan nedlæggelse af et landbrug nægtes, såfremt landbrugsministeriet efter erklæring fra kommunalbestyrelsen og statens jordlovsudvalg finder, at ejendommen efter sammenlægningen ikke vil være bekvemt beliggende for en samlet drift. Der vil jo nok i praksis komme til at foreligge en række sådanne tilfælde, og jeg finder, at der burde være en bestemmelse i loven om, at statens jordlovsudvalg i de tilfælde, hvor en kommunalbestyrelse og statens jordlovsudvalg fraråder sammenlægning på grund af tillægsjordens beliggenhed, kunne overtage en sådan ejendom til almindelig handelspris og så forsøge gennem en jordfordelingsordning at bidrage til, at et ønske om tillægsjord alligevel blev imødekommet.

Vi har det jo sådan her i Danmark, at jordfordeling, hvorved der fremkommer landbrug af passende størrelse, stadig væk er aktuel og måske burde være medtaget i stærkere grad gennem en ordning sideløbende med nærværende lovforslag.

Til slut skal jeg kun bemærke, at vi

gerne havde set, at man i forbindelse med dette lovforslag havde fremsat forslag til løsning af hele finansieringsproblemet ved sammenlægning. Det bliver nødvendigt at opstille og publicere, hvordan eventuelle ansøgere skal forholde sig for at få en sammenlægning af to ejendomme gennemført økonomisk. Der er en del, som venter på lovens gennemførelse, og derfor må man have en orden af dette forhold.

Et andet vigtigt spørgsmål, som ikke nåede at komme med, men er overladt til landbokommissionens videre arbejde, er spørgsmålet om inddragning af den frie jord. Det virker for mig beskæmmende, at så mange tusinder hektar fri jord henligger, uden at man har søgt at få dem journaliseret og matrikuleret, så man kunne sige nøjagtigt, hvor de var. Det er jo ikke blot af skattemæssige og samfundsmæssige hensyn, det har værdi at kende den frie jords beliggenhed og tilhørsforhold; men når ejere af den fri jord spekulerer i denne uden at være hæmmet deri, fordi der ikke findes landbrugsforpligtelser på denne jord, er det på tide, at samfundet inddrager denne jord, og at den efter forholdene anvendes som suppleringsjord til for små landbrug. Men vi må jo i det videre arbejde i kommissionen sætte ind herfor.

Jeg skal med disse bemærkninger anbefale det foreliggende lovforslag.

Morten Lange: Jeg sad såmænd og blev helt rørt, da jeg hørte det ærede medlem hr. H. C. Toft tale om de store fordele, de små brug ville få, hvis deres jord kunne blive udbudt i fri handel. Det var næsten mere velvilje, end man er vant til at blive konfronteret med. Jeg mindedes Rødhætte og mange andre rørende historier, så jeg tror såmænd, det er udmærket godt, at det ærede medlem hr. H. C. Toft i den betænkning, som vi jo her i virkeligheden går ud fra, repræsenterer et så lille mindretal, at der ikke er så forfærdelig megen fare for, at Rødhætte bliver fristet over evne.

Jeg har den opfattelse, at en lang debat om det forslag, der foreligger her, ikke skulle være nødvendig. Man kunne naturligvis godt sige noget i retning af, at det er en konsekvens af mange års forholdsvis storbrugsvenlig politik, og det kom jo også

[Morten Lange.]

ganske interessant frem i det ærede medlem hr. Niels Eriksens konstatering af, at nu ville det blive nødvendigt at indrette sig på en udvidelse af korndyrkningsarealet herhjemme. Efter min gamle katekismus er korndyrkning i Danmark ikke netop det, som vi på længere sigt kan regne med vil fremme vort landbrugsmæssige udbytte mest, men derfor kan det godt blive en konsekvens af den landbrugspolitik, vi fører. Men hvorom alting er, så må vi lovgive på grundlag af den politik, der har været ført, og det foreliggende lovforslag er jo et forholdsvis beskedent indlæg i retning af, at man kan justere lidt på ejendomsstørrelserne inden for temmelig fast afstakne grænser.

Den kommission, der har arbejdet med sagen, har i hovedsagen været enig. Når man bortser fra de ret vidtgående krav, det ærede medlem hr. H. C. Toft har givet udtryk for, så har der kun været nogle enkelte hektarer imellem det mindretal, som mit parti repræsenterer, og kommissionens flertal, og når lovforslaget nu har fået den form, det har, skal jeg ikke sige stort mere om dette springende punkt, end at jeg naturligvis hellere havde set en mere forsigtig udformning af § 25, stk. 2, hvori man benytter den næsten umulige formulering: „Når ikke særlige forhold taler derimod“. Det er en formulering, som lægger en voldsom bevisbyrde på de instanser, der skal finde de særlige forhold, der taler imod. Man kunne såmænd næsten lige så godt have accepteret de 15 ha, som de står. Jeg havde hellere set en snævrere formulering, men det er formodentlig ikke muligt at få overtalt et flertal i det høje ting til at begrænse ordningen yderligere.

Som sagt, forslaget er så omhyggeligt tygget i landbokommissionens første betænkning, så mere end det nævnte synes jeg ikke der er grund til at fremføre om selve forslaget. Men der kunne måske være anledning til at drøfte det, der blev sagt af den ærede radikale ordfører om den fri jord.

Jeg har indtryk af, at det er et problem, som ikke alene vedrører selve landbrugsejendommenes størrelse og dyrkning, men også kan få aktualitet på linje med de bemærkninger, lovforslaget indeholder om afståelse og nedlæggelse af landbrugsejendomme til byudvidelser.

Jeg tror, at hele problemet om nedlæggelse af landbrugsejendomme, om den fri jord o. s. v., får stigende betydning dag for dag ikke alene for landbruget, men også for naturfredningen, sommerhusbyggingen o. s. v. Der er et grænseområde her, som strengt taget ikke kommer det foreliggende lovforslag ved, men som formodentlig i stigende grad vil komme ind i debatten, efterhånden som loven kommer til at træde i funktion, så jeg tror, at vi også ved denne lejlighed med rette kan gøre opmærksom på problemet.

Jeg skal slutte min gennemgang med at sige, at selv om vi er betænkelige ved enkelte stykker i lovforslaget, er vi dog villige til at gå ind i en fordomsfri udvalgsbehandling af det. Vi kan jo også nok forudse, at resultatet af denne udvalgsbehandling vil blive, at der kommer en lov ud af det, som i hovedsagen må siges at tilfredsstille saglige synspunkter.

Mose Hansen: Et af de samfundsspørgsmål, der trænger sig på, og som må løses i den nærmeste fremtid, er landbrugets strukturproblemer. Antallet af selvstændige landbrug må utvivlsomt bringes ned for derved at frigøre arbejdskraft til industrien at være med til at forøge industriproduktionen, som i øjeblikket er stærkere efterspurgt end landbrugsvarerne, og samtidig at afhjælpe den for tiden rådende overbeskæftigelse.

Den store afvandring fra landbruget har været en medvirkende årsag til, at rationalisering, mekanisering og større effektivitet er slået hurtigt igennem i landbruget. Fra 1948-49 til nu er landbrugets arbejdsstyrke formindsket med ca. 25 pct., men samtidig er bruttofaktorindkomsten for-

[Mose Hansen.]

øget med 50 pct., således at arbejdsproduktiviteten er steget med 100 pct. Det må forventes, at kravet om en stadig større produktion pr. mand og en stadig højere effektivitet bliver et af de midler, som landbruget må tage i brug for i større udstrækning at opnå indkomstlighed med den øvrige befolkning. Et væsentligt skridt i denne retning kan generelt i dag nås ved en bedriftsforenkling med større produktion i de bibeholdte driftsgrene. Samtidig må der finde en specialisering sted af produktionen bedrifterne imellem. Der er mulighed for ad denne vej at opnå væsentligt bedre forhold for landbruget, idet det er muligt ved en effektiv udnyttelse af de tekniske hjælpemidler at opretholde produktionen med omkring $\frac{2}{3}$ af de nuværende helårsarbejdere i landbruget.

Forudsætningen for, at denne omlægning af produktionen i landbruget kan slå igennem, er imidlertid, at der bliver smidigere regler inden for dansk landbrugslovgivning.

Landbruget har i perioden 1948-49 været ude for store økonomiske vanskeligheder, hvis årsager er flere, bl. a. landbrugsvarernes vanskelige afsætningsforhold på grund af subsidiepolitikken i vore aftagerlande.

Disse to forhold, de faldende priser på husdyrprodukterne og afvandringen af arbejdskraft fra landbruget, bevirker, at landbruget, og da især det mindre landbrug, kommer ud for store tilpasningsvanskeligheder, også på grund af at ikke alle mindre landbrug kan gennemføre en effektiv rationalisering. Den generation, som for 10-30 år siden valgte at tjene deres brød som selvstændige husmænd og småbønder, sidder i dag fastlåst på grund af en udvikling teknisk, økonomisk og socialt, som de ikke kunne forudse, da de stod over for valg af erhverv.

Det er problemerne for denne generation af landmænd, den nedsatte landbokommission har haft til undersøgelse og drøftelse. Resultatet af kommissionsbehandlingen foreligger i betænkningen, hvori kommissionen i første omgang kun tager stilling til enkelte af landbrugets problemer, nemlig nedlægning og sammenlægning af landbrugsejendomme samt hovedparcellernes størrelse. I tilknytning til de foreslåede bestemmelser

på dette område indeholder lovforslaget en overgang til et nyt jordboniteringssystem, som har været højst tiltrængt i flere år.

Af kommissionsbetænkningen fremgår det, at kommissionen har været af den opfattelse, at det først og fremmest var afgørende at løse spørgsmålet om nedlægning, om sammenlægning og om tillægsjord ved at foretage en ændring i lovebekendtgørelsen af 1958 om landbrugsejendomme.

Det er min opfattelse, at vel er disse spørgsmåls løsning nødvendig, men som det ser ud i praksis, er en løsning af samdriftsproblemet lige så nødvendig, og dette problem burde have været søgt løst gennem dette lovforslag, idet en smidigere lovgivning på dette område samt et praktisk syn på samdrift af ejendomme — det gælder ikke alene det mindre landbrug — under de i øjeblikket gældende produktions- og beskæftigelsesforhold hurtigere ville give et resultat end nedlægning og sammenlægning af mindre ejendomme. Ved ophævelse af gældende bestemmelser for samdrift opnår man den tilsigtede større effektivitet og rationalisering.

Hvad angår de i lovforslaget foreslåede begrænsninger med hensyn til ejendommens størrelse ved sammenlægning og nedlægning, kan jeg godt se, at lovforslaget indeholder væsentlige forbedringer; men min opfattelse er den, at § 25, selv med den udvidede adgang, som paragraffens stk. 2 og 3 indeholder, medfører en for stærk begrænsning i den enkelte landmands dispositionsret over hans jord og ejendom. Der står i landbokommissionens betænkning af 1960 side 25,

„at der bør gives frihed for en ret til adgang til nedlægning af mindre landbrug.“

Denne frihed synes dog noget begrænset, når der efter lovforslaget kun kan ske sammenlægning op til 12-17 ha efter jordens bonitet og grænsen for nedlægning er sat til 5-7 ha. Dog kan landbrug jo suppleres op til over de 12-17 ha, hvis landbrugsministeren giver sit samtykke og ikke særlige forhold taler imod.

Jeg og mit parti mener, at disse grænser i mange tilfælde kan blive en hindring for en naturlig udvikling, og vi havde derfor gerne set, at der ikke blev sat nogen grænse eller i hvert fald en grænse, som lå højere,

[Mose Hansen.]

idet jeg ikke mener, at frihed på dette område vil føre til, at alle små ejendomme nedlægges og opkøbes, hvad jeg absolut heller ikke ønsker; frihed på dette område vil derimod fremme en harmonisk udvikling af ejendomsstørrelsen. Med den udvikling, landbruget er inde i teknisk, økonomisk og med hensyn til fremskaffelse af arbejdskraft, mener jeg, at den, der ønsker at supplere sit landbrug op ved tilkøb, det være sig mindre eller større landbrug, vil have en vidtgående interesse i, at det brug, der skal nedlægges, eller den jord, der skal købes, har en i forhold til hovedparcellen passende beliggenhed; det synes for mig at være tilstrækkeligt til, at udviklingen får et harmonisk forløb.

Jeg havde gerne set, at lovforslaget havde indeholdt en bestemmelse om ændring af landbrugsforpligtelsen for det mindre landbrug. Derved ville man efter min opfattelse opnå en øjeblikkelig løsning med hensyn til samdriftsforholdene for de mindre brug. Det er også min opfattelse, at ejerne af de mindre landbrug i så fald ville beholde de pågældende ejendomme og kun give jorden i brug til andre. Det anser jeg for den i øjeblikket bedste løsning; så må fremtiden afgøre, om der skal ske en videregående sammenlægning og nedlægning af disse landbrug.

Af det, jeg her har sagt, vil det fremgå, at det er min opfattelse, at landbruget bør have en videregående ret end den, der ligger i lovforslaget, til at ordne sine brugsforhold i frihed. Vi må huske på, at i dag er mange landmænd blevet deltidslandmænd, et begreb, som vi efter min opfattelse kommer til at anerkende og tage med i vurderingen af de fremtidige landbrugsstørrelser.

Jeg skal slutte med at sige, at mit parti selvfølgelig gerne vil medvirke til, at lovforslaget undergår en ændring i denne retning.

Landbrugsministeren (Skytte): Jeg vil gerne takke samtlige ordførere, idet jeg dog med hensyn til tilslutning må undtage det ærede medlem hr. H. C. Toft; jeg er ikke helt klar over, om jeg også skal undtage det ærede medlem hr. Mose Hansen. Men også disse to ærede ordførere havde jo mange bemærkninger om lovforslaget, som

jeg med lidt god vilje — og næsten også uden den — kan betragte som anerkendende.

Til det ærede medlem hr. Teichert vil jeg gerne sige, at jeg har ingen betænkeligheder ved at gå over til den nye bonitering. Efter alle de sagkyndige udtalelser, der foreligger for mig, efter det stude, hvorpå vi står i dag, så langt som vi er nået, tror jeg ikke, den frembyder nogen betænkeligheder.

Det ærede medlem hr. Teichert rejste et andet spørgsmål, nemlig hvad der må gøres med den jord, der er under takst 20. Dertil må jeg sige, at landbrugsmaessigt er det ikke noget stort problem, for den jord, vi regner for så godt som værdiløs til landbrugsbedrift, har vi jo ingen særlig interesse i at holde på. Men jeg kan godt se, at der er adskillige andre problemer i forbindelse med denne jord, hvor den ligger ind under en ejendom; det er problemer, vi kan drøfte nærmere i udvalget, idet det vel nok kan være rimeligt at finde en form, så den måske ikke så frit kan frasælges, som den kan efter forslaget, som det nu er udformet.

Til det ærede medlem hr. Niels Eriksen kan jeg i og for sig nøjes med at sige et par ting. Når det ærede medlem siger, at det er en historisk erkendelse, at det er sammenlægning og ikke udstykning, det drejer sig om, vil jeg dertil svare: det er ikke helt rigtigt, når man tager i betragtning det standpunkt, som ikke alene mit parti, men mange i dette ting har haft gennem en lang årrække, nemlig at et stort antal af de mindre ejendomme, vi har i dag og har haft i mange år, er for små, og vi har da også sat ind på at supplere dem op til en passende størrelse. En stor del af jordlovgivningen er netop gået ud på at supplere disse ejendomme, så der er for så vidt intet nyt i den erkendelse, at vi har mange ejendomme, der er for små. Efterhånden som tiden går og udviklingen skrider frem, må vi erkende, at de nok er mere for små, end de har været før.

Det glæder mig, at det ærede medlem hr. Niels Eriksen siger, at når der er blevet enighed i landbokommissionen, skyldes det vel først og fremmest, at der er tradition for at løse landbrugsspørgsmål på et så bredt grundlag som muligt. Når det er det ærede medlems indstilling — hvad jeg påskønner — vil jeg tilføje, at det er også min

[Landbrugsministeren.]

indstilling, og jeg vil gerne medvirke til, at det sker også frem i tiden. Jeg anerkender fuldt ud indstillingen hos det store flertal i landbokommissionen, for det, at der er en enig indstilling, betyder jo ikke, at alle har en ensrettet mening, det betyder, at vi har forhandlet os til enighed om spørgsmålene; det er jo den måde, vi — hvor det kan lade sig gøre — gør det på i et demokratisk samfund.

Jeg har lagt mærke til, at det ærede medlem hr. Niels Eriksen og måske specielt det ærede medlem hr. H. C. Toft fører meget stærkt frem, at man skal ophæve landbrugsforpligtelsen for brug på 5 ha; det skal være frivilligt, de skal kunne gøre, hvad de vil. Men samtidig siger det ærede medlem hr. H. C. Toft, at han synes, hovedparcellernes mindstestørrelse skal være større, at de ikke normalt må formindskes med mere end en fjerdedel af deres tilliggende. Hvordan harmonerer dette nu med frivillighed og liberalisme, med den frie bevægelighed i landbruget? Hvorfor har det ærede medlem det standpunkt, at hovedparcellen skal være større, når den handles frit? Vel nok ud fra den begrundelse, som i hvert fald gælder for de små landbrug, at man meget nemt kan komme til at foretage mange u hensigtsmæssige foranstaltninger, hvis man gør det hele frit. Jeg tør nu ikke i dag gå ind for at gøre det frit, hverken for de små eller for de store brug. Vi har i historien eksempler på, hvad det kan føre til, og derfor tror jeg, det er rigtigt, at der er bestemte regler derfor, for så er der i hvert fald konsekvens, når det gælder både de store og de små brug, hvorimod det er i højeste grad inkonsekvent, når man kun ønsker det for den ene del; og med liberalisme — undskyld, jeg siger det — har det i hvert fald intet at gøre.

Der er rejst spørgsmål om, hvorvidt statens jordlovsudvalgs administration kan forenkles, og i den forbindelse er der peget på, at tanken om oprettelse af landbrugsnævn i amterne har været fremme. Denne tanke vil jeg gerne drøfte videre i landbokommissionen, men jeg advarer det ærede medlem hr. Niels Eriksen mod at tro, at det bliver nogen forenkling; det er i hvert fald ikke min tro, at det vil blive tilfældet, og ser vi på vore nabolande, vil vi opdage, at det

bureaukrati, vi har på det område, er for intet at regne mod det, man kan bygge op på anden måde. Jeg vil nødtigt misforstås, for jeg vil gerne forenkle administrationen i alle forhold, og jeg vil også gerne se på dette, men vi må nok gennemtænke sagen nøje, så vi ikke kommer over i noget på dette område, som ikke er bedre.

Det er selvfølgelig ikke afgørende, om loven skal revideres om 5 eller om 2 år. Jeg har foreslået 5 år, og det var vel også det, vi i kommissionen kom til, og da enhver lov kan tages op til revision også, om jeg så må sige, i utide, er dette spørgsmål jo mindre væsentligt. Når der står 5 år, er der med tidspunktet angivet, hvornår loven skal tages op til revision, men vi kan naturligvis gøre det tidligere, hvis det virkelig skulle være aktuelt.

Må jeg sige til det ærede medlem hr. H. C. Toft, at jeg anerkender hans positive indstilling til de fleste af spørgsmålene her. At han ikke er enig med mig — eller må jeg i denne forbindelse sige: os andre — det er der sådan set ikke noget nyt i. I mange af de spørgsmål, han rejser, er vi vel ikke længere fra hinanden, end at vi måske nok kunne forhandle os til rette. Jeg tænker her på finansieringsformen; det ærede medlem er jo meget utilfreds med, at vi bruger statshusmandslovens udlånsbestemmelser, i hvert fald det første år. Det var der nu ikke noget at gøre ved. Vi var for så vidt sent nok på vej med betænkningen, når forslaget skulle behandles i indeværende folketingsår, og jeg mente ikke, vi kunne tage mere med. Jeg har også i min fremsættelsestale anført, at selve statshusmandsloven ligeledes kunne trænge til en afpudsning, men det må vi tage op på et senere tidspunkt.

Min begrundelse for at vælge henholdsvis 12 og 15 ha er, at 12-15 ha er, hvad vi i dag kan kalde en absolut rimelig brugstørrelse, hvor en familie kan finde udkomme og arbejde. Og når man med hensyn til nedlægning ikke har villet gå længere end til 5 ha, er det vel for at undgå fejlinvesteringer, for at hindre, at brug, der er rationelt opbygget, nedlægges. En brugstørrelse på 5 ha betyder i mange tilfælde 5 ha af den bedste jord, det svarer til 6-8 ha middelgod jord, og så er det jo ejendomme af en størrelse, der i dag giver både arbejde og udkomme til en familie.

[Landbrugsministeren.]

Alt det kunne det ærede medlem have hørt ikke alene af mig, men gennem diskussionen, hvis han ikke havde været forhindret i at møde den afgørende dag, da vi drøftede det hele igennem og lavede forliget i landbokommissionen. Men jeg siger intet som helst til, at det ærede medlem ønsker argumentationen gentaget her.

Jeg vil dernæst gerne gøre et par bemærkninger til det ærede medlem hr. Axel Sørensen. Jeg vil for det første bekræfte, at hvad angår spørgsmålet om, hvad der er den rigtige brugsstørrelse i fremtiden, har landbokommissionen i første omgang givet op. Ingen i landbokommissionen har turdet sige noget om, hvilke tal der skal til, for at man kan sige, at det er den rigtige brugsstørrelse, heller ikke det ærede medlem hr. H. C. Toft, som ikke er enig med os andre. Dernæst er det en frivillig ordning, det drejer sig om; det er understreget gang på gang, og derom er alle enige.

Spørgsmålet om arbejde uden for landbruget har været rejst, og jeg vil gerne benytte lejligheden til at sige, at jeg forstår slet ikke det angreb, der har været rettet derimod. Jeg synes altid, det er såre prisværdigt, at folk vil bestille noget, og jeg synes, det er meget prisværdigt specielt i en tid, hvor vi mangler arbejdere. Det er snarere mærkeligt, at der ikke er flere, der arbejder uden for landbruget, end de rent faktiske tal siger os der er i dag.

Det glæder mig, at det ærede medlem hr. Morten Lange vil gå ind i en fordomsfri udvalgsbehandling, og jeg behøver ikke at sige til ham, for det har han selvfølgelig selv undersøgt, at dette lovforslag på alle afgørende punkter er i overensstemmelse med det, hans partis repræsentant har givet tilslutning til i kommissionen.

Med hensyn til spørgsmålet om samdrift, som er rejst af flere ærede medlemmer, sidst af det ærede medlem hr. Mose Hansen, vil jeg gerne sige, at det kan vi selvfølgelig drøfte. Men der er et forhold ved samdrift, som man ikke må undlade at tage hensyn til, og det er, at næsten hver gang der sker samdrift, sker der et vist forfald i den ene ejendoms opbygning. Der sker næsten altid en tilbagegang for en ejendom, der drives sammen med en anden. Selve forpagtningsforholdet fremmer jo ikke istand-

sættelse af bygningerne eller varige grundforbedringer af jorden og mange andre ting, som helst skulle fremmes på en normal landbrugsbedrift. Det udelukker ikke, at vi kan slække her, men vi må have for øje, at det er ikke fordele alt sammen, det, der sker her.

Ved bedømmelsen af de grænser, der i det foreliggende lovforslag er sat for nedlægnings, må vi ikke glemme, at det er ikke indehaverne af de små landbrug, der har været drivkraften i det, der sker her, i ønsket om sammenlægning og nedlægnings. Det er i og for sig en ganske mærkelig situation: det er alle andre inden for landbruget, der beklager husmændene, det er ikke husmændene selv. Det er egentlig et lyspunkt, thi det er rarere at tage imod beklagelse end at måtte beklage sig selv hver dag. Jeg vil gerne have, at man husker det, og jeg vil understrege, at det er ikke husmændene, der siger: vi er overflødige, vi vil gerne have nedlagt brugene, vi har det så og så dårligt. Det er dem, der repræsenterer de andre brugsstørrelser inden for landbruget, og så er der selvfølgelig enkelte uden for landbruget, som ser mere teknisk, mekanisk, rationalistisk på det, end vi er vant til at gøre det inden for landbruget.

Der er rejst det spørgsmål, om det er noget historisk, der sker. Det vælger jeg at lade historien dømme om. Hvad angår det historiske — jeg har været kort inde på det — så føler jeg for min del i hvert fald et vist ansvar over for historien. Jeg ønsker ikke, at fremtidens landbrug her i landet skal foregå fra godssamlinger. Jeg tror, det er lykkeligst og bedst, hvis vi har den variation i brugsstørrelserne, som gennem årene har kendetegnet dansk landbrug. Jeg tror også, det bringer størst personlig tilfredsstillelse, og det giver utvivlsomt de største muligheder for de enkelte inden for landbruget. Fik vi først ejendomme af tilpas stor størrelse, ville ikke ret mange have chance for at få noget selvstændigt at arbejde med.

Dette er det første resultat af landbokommissionens arbejde; landbokommissionen arbejder videre — først og fremmest med finansieringen. Jeg kan tilfredsstille det ærede medlem hr. H. C. Toft med, at drøftelsen af spørgsmål som forpagterbyrden, samdriftsforhold, afsætningsforhold og me-

[Landbrugsministeren.]

get andet vil blive fremskyndet i den takt, det nu engang er muligt, og hvad angår finansieringen, som jeg også betragter som noget væsentligt, venter jeg resultater i løbet af det kommende år.

Hermed sluttede forhandlingen.

Lovforslagets overgang til anden behandling vedtoges uden afstemning.

Teichert: Jeg foreslår, at lovforslaget henvises til et udvalg på 17 medlemmer.

Uden forhandling eller afstemning vedtoges dette forslag.

Den sidste sag på dagsordenen var:

Første behandling af forslag til lov om ændringer i vandløbsloven.

(Lovforslaget findes i tillæg A. sp. 1539, fremsættelsen i tidenden sp. 3597).

Lovforslaget sattes til forhandling.

Chr. Rasmussen: Jeg tror, der findes et stort antal landmænd, der vil tænke velvilligt på den højtærede landbrugsminister, fordi han har fremsat det lovforslag, der her er til behandling. Om loven vil blive modtaget med samme velvilje i kommunalbestyrelserne rundt omkring, skal jeg lade være usagt, men personlig vil jeg erkende, at som forholdene har udviklet sig, finder jeg det rimeligt, at denne form for pligtarbejde nu afløses. Vi må imidlertid gøre os klart, at det ikke er noget helt lille spørgsmål, heller ikke økonomisk. Den højtærede landbrugsminister har i sin fremsættelse nævnt et beløb på 12-15 mill. kr., dog med den sikkerhedsventil, at det måske bliver noget dyrere. Og at det sidste vil blive tilfældet, føler i hvert fald jeg mig ganske overbevist om. Jeg vil personlig vurdere det til at blive mindst det dobbelte, og jeg føler mig ikke engang sikker på, at det kan gøre det.

Vi bør huske på, at samtidig med at det offentlige overtager disse vedligeholdelsesudgifter, vil kravene til vedligeholdelse stige ganske betydeligt, og netop

dette gør mig noget betænkelig med hensyn til den foreslåede tilføjelse til § 35, stk. 2. Jeg indrømmer, at bestemmelsen ikke afviger meget fra den regel, der hidtil har været gældende, og hvorefter det offentlige havde oprensings- og vedligeholdelsespligten. Men vi skal huske på, at vi nu inddrager mange hundrede kilometer småvandløb, og det vil efter min opfattelse blive en næsten uoverkommelig opgave, hvis lodsejerne i vid udstrækning kan rejse erstatningskrav med den ene eller den anden motivering. Jeg lægger megen vægt på, at man finder frem til en sådan udformning, at lodsejerne f. eks. ikke kan kræve erstatning for sen afslåning af græsset på skråningerne. Jeg vil nemlig regne med, at det mange steder vil være vanskeligt for ikke at sige umuligt i den bedste sommertid at skaffe tilstrækkeligt mandskab til, at tidsfristerne kan overholdes. Det samme vil blive tilfældet de steder, hvor man er i stand til at anvende maskiner.

Der kan i øvrigt i denne forbindelse rejses flere spørgsmål. Jeg tænker her på, om det ikke var betimeligt at undersøge mulighederne for frilæggelse af arealer langs de større vandløb, f. eks. 3-4 m. Det må jo i første række blive i disse, at maskinkraft kan udnyttes.

Et andet spørgsmål er, om ikke en meget lang række af de mindre vandløb — jeg tænker her på dem, man i daglig tale kalder grøfter — uden skade kunne rørlægges. Man har i vor tid så gode rørmaterialer, at der ikke skulle være nogen særlig risiko forbundet hermed. Man kunne så i de tilfælde, hvor der ikke er noget videre fald — eller i visse tilfælde slet intet fald — på disse vandløb med visse mellemrum — f. eks. 200-300 m — lave en slags åndehuller, lidt dybere og bredere end selve vandløbet og med en længde af 15-20 m; så ville man efterhånden kunne indskrænke det årlige vedligeholdelsesarbejde til disse åbninger.

Jeg er klar over, at det, jeg her har nævnt, vil kræve en betydelig investering, men det er jo også et område, der ikke løber fra os, og det kan gøres gradvis i tiden fremover. Jeg er selvfølgelig ikke blind for, at der findes en hel del mennesker, der synes, at en stor del af disse grøfter er idyller i land-